

Jezikovna uredniška politika in slovenski radijski mediji

TINA LENGAR VEROVNIK

*Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Kardeljeva ploščad 5,
SI – 1000 Ljubljana; ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik, Novi trg 4,
SI – 1000 Ljubljana, tina.verovnik@fdv.uni-lj.si, tina.lengar-verovnik@zrc-sazu.si*

1.01 Izvirni znanstveni članek – 1.01 Original Scientific Article

V prispevku ugotavljam, koliko so medijska zakonodaja in drugi relevantni pravni dokumenti odločevalcem lahko v pomoč pri oblikovanju jezikovne uredniške politike radijskega medija; kdo sploh so oblikovalci in usmerjevalci jezikovne uredniške politike (radijskega) medija; kdo in na kakšen način skrbi za jezikovno podobo (radijskega) medija – tako v smislu kakovosti kot družbene sprejemljivosti izražanja. Do ugotovitev sem prišla s pomočjo odgovorov na usmerjena vprašanja, vključena v anketo, izvedeno v okviru ciljnega raziskovalnega projekta *Jezikovna politika Republike Slovenije in potrebe uporabnikov*, ter s pomočjo strukturiranih intervjujev z uredniki izbranih radijskih programov.

In the paper, we examine the extent to which legislation and other documents can help decision makers in shaping language editorial policy related to the medium of radio; who, in fact, are the creators and directors of language editorial policies of the (radio) media; who determines the linguistic imprint of the media – both in terms of quality and the social acceptability of expression – and how is this process undertaken. The findings were obtained through responses to targeted questions included in a survey conducted within the “Slovenian Language Policy and User Needs” target research project, and through structured interviews with editors of selected radio channels.

Ključne besede: jezikovna uredniška politika, radio, uredniki, lektorji, novinarji

Key words: language editorial policy, radio, editors, language advisers, journalists

Uvod

Slovenska radijska krajina je v 90. letih preteklega stoletja zaradi sprememb v medijski regulaciji postala izjemno pestra. Nasičenost radijskega trga in splošna gospodarska kriza sta v zadnjem desetletju sicer poskrbeli, da se je število radijskih programov zmanjšalo (tudi na račun povezav v radijske mreže), vendar je konkurenca med njimi še vedno zelo velika. Slovenski medijski prostor je namreč premajhen za številnejše specializirane ali ozko profilirane radijske programe, zato se mnogi podobni radijski programi potegujejo za podobna ali ista občinstva. V želji po drugačnosti poskušajo ustvariti prepoznaven radijski stil, ki ga Golčar (2003: 76–77) opredeljuje kot raznolikost bodisi v vsebini bodisi v formi radijskega programa,

h kateri poleg glasbene podobe prispeva tudi celostna zvočna podoba. To tvorijo različne programske sestavine oziroma značilnosti, kot so slog in kakovost glasu moderatorja, zvrst predvajane glasbe, izvedba informativnih blokov ipd. »Radio lahko zveni resno ali sproščeno, lahko je dinamičen ali umirjen, mladostno igriv ali profesionalno diskreten« (Golčar 2003: 77), k čemur pripomorejo tudi premisleki o jezikovni podobi različnih radijskih diskurzov.

Kaj je jezikovna uredniška politika

Tuja in slovenska strokovna literatura, ki se ukvarja z mediji in urednikovanjem bodisi na splošno bodisi v povezavi z radiem, se ogne opredeljevanju pojma *uredniška politika* in ga privzema kot splošno znan termin. Iz kontekstov rabe je mogoče povzeti, da gre za smernice, ki nastanejo na podlagi namena in ciljev medija ob upoštevanju potreb in zahtev občinstva ter ki so v pomoč tako urednikom kot avtorjem prispevkov, da priprava medijskih vsebin ostaja znotraj koherentnih okvirov. Kot ključni dejavnik se v povezavi z uredniško politiko omenja zlasti (odgovorni) urednik, ki »vodi ter usmerja celotno programsko ekipo, načrtuje programsko politiko oziroma programsko zasnovo posameznega medija, skrbi za ustrezno kadrovsko zasedbo, predstavlja njegovo kreativno gonilo ter nenazadnje tudi odgovarja za njegovo delovanje (odgovoren je za vsako informacijo, objavljeno v radijskem programu), pri čemer mora skrbeti za upoštevanje zakonov in pravil, ki določajo in urejajo medijsko delovanje« (Golčar 2003: 73). Podobna je tudi naslednja opredelitev: »Odgovorni urednik medija je odgovoren za uresničevanje uredniške politike medija v skladu s programsko zasnovo medija in zakonodajo. V skladu s tem pripravlja ali pa samo uresničuje programski in poslovni načrt medija« (Ivančič 2012: 92).

Obliko in vsebino programa določa programska shema, ki odraža programsko politiko in oceno urednikov, h kakšni publiki in na kakšen način se bo program usmerjal (Ivančič 2012: 101). Po Ivančičevem prepričanju radio tudi jezikovno odraža čas, prostor in kulturo ustvarjalcev programa ter predvsem njegove publike. Vlogo radia pri tem opredeljuje na dveh ravneh: radio kot nosilec javne besede sooblikuje jezik, ki ga mora spoštovati in negovati; ker pa je tudi kontaktni medij, ki je v stalnem odnosu s poslušalci (ti njegov program do neke mere tudi govorno sooblikujejo), se bolj ali manj prilagaja jeziku prostora, v katerem deluje (Ivančič 2012: 95). Podobno razmišlja Tatjana Pirc, ki edina od omenjenih avtorjev piše tudi o *jezikovni politiki* radia:

Vsaka radijska postaja ima svojo jezikovno politiko, ki določa, kakšen jezik in besednjak je treba oziroma je dovoljeno uporabljati, pa tudi, v katerih oddajah lahko uporabljamo narečja ali način izražanja skupin, ki imajo svoj jezikovni stil. Na primer: pri oddajah za mlade lahko z govorom pridobimo ali izgubimo poslušalce, ki jim je program namenjen. Posamezne besede ali fraze za nekatere skupine niso sprejemljive. Pri jeziku se radijci znajdemo na enem najbolj spolzkih terenov. (Pirc 2005: 76)

Jezikovno uredniško politiko radijskega medija bi lahko opredelili kot tisti sklop smernic za enovito delovanje radijskega programa, ki se tiče njegove celostne

jezikovne podobe. To potrjujejo tudi odgovori urednic in urednikov¹ izbranih slovenskih radijskih programov na vprašanje, kako bi opredelili pojem jezikovna uredniška politika.

Ta pojem razumem kot smernice in okvire, ki jih uredniška ekipa programa ali določene-ga medija sprejme, zagovarja in upošteva, skladno s tem vodi, usmerja, pa tudi opozarja sodelavce. Odvisna je od narave, statusa, profila medija, deloma pa tudi ciljne javnosti. (Urednik javnega radijskega programa)

Jezikovna uredniška politika so pravila jezikovne izreke oziroma na radiu govora pred mikrofonom, ki jih postavi uredništvo, seveda v skladu s SSKJ, Zakonom o javni rabi slovenščine, Zakonom o medijih itd., v zadnjem času pa tudi v skladu z lastnimi jezikovnimi standardi, ko v določenih delih programa (npr. govori moderatorjev), dovoljemo drugačne ubeseditve kot npr. v informativnih oddajah. (Urednici regionalnega radijskega programa s statusom posebnega pomena)

Jezikovno uredniško politiko si predstavljam kot skupek pravil in smernic glede uporabe jezika novinarjev in voditeljev znotraj nekega medija. Pri nas to v praksi pomeni, da pri branih besedilih, ki v celoti temeljijo na pisni predlogi (novice, kulturno-umetniške, izobraževalne oddaje in tudi brana, neigrana oglasna sporočila), sledimo zborni izreki, za jezik v moderiranih delih programa pa velja pravilo, da naj moderatorji posnemajo vsakodnevno govorico, s katero bodo lahko bolj učinkovito nagovorili ciljno skupino. Pri tem se morajo izogibati narečnim besedam, ki niso razumljive poslušalcem celotne Slovenije. (Urednica komercialnega radijskega programa)

Formalni okvir oblikovanja jezikovne uredniške politike na radiu

Odvisno od tipa medija uredniško politiko usmerjajo tudi različni zakonodajni in vsebinski, programski dokumenti. Pravno zavezujoča za vse radijske programe sta *Zakon o javni rabi slovenščine (ZJRS)* in *Zakon o medijih (ZMed)*. ZJRS je krovni dokument o javni rabi slovenščine, ki regulira in vpliva na vsa glavna področja javne rabe slovenskega jezika, torej tudi v medijih. Poleg splošnih uvodnih določb o slovenščini kot uradnem jeziku Republike Slovenije (ob jezikih manjšin na območjih, kjer ti živita) posebej za medije veljajo še členi 21, 22 in 23, ki slovenščino (ob nekaterih definiranih izjemah) določajo tudi kot jezik novinarskih konferenc, jezik medijev in jezik, v katerem poteka oglaševanje.

Za programe javnega servisa je obvezujoč tudi *Zakon o Radioteleviziji Slovenija*, ki v 16. alineji 4. člena določa, da RTV Slovenija »posebno pozornost posveča razvijanju splošne, jezikovne in politične kulture«. Podoben premik od zgolj določanja, kateri jezik se v medijih uporablja, k opredeljevanju njegove kakovosti predstavlja *Pravilnik o programih posebnega pomena*, ki ga je leta 2002 izdalo Ministrstvo za kulturo RS in ki je obvezujoč za radijske programe posebnega pomena. Ta v zadnji alineji 2. člena določa, da so programske vsebine lokalnih oziroma regionalnih, študentskih ter nepridobitnih radijskih in televizijskih programov namenjene »negovanju kulture govora in izražanja«. Urednik javnega radijskega programa za krovne zakone pravi, da so mu pri uredniških odločitvah glede jezika bolj malo v pomoč in da je to »predvsem na krovni, načelni, splošnejši

¹ Odgovori so anonimizirani, saj je bilo le tako mogoče doseči popolno odkritost pri odgovarjanju vseh intervjuvancev.

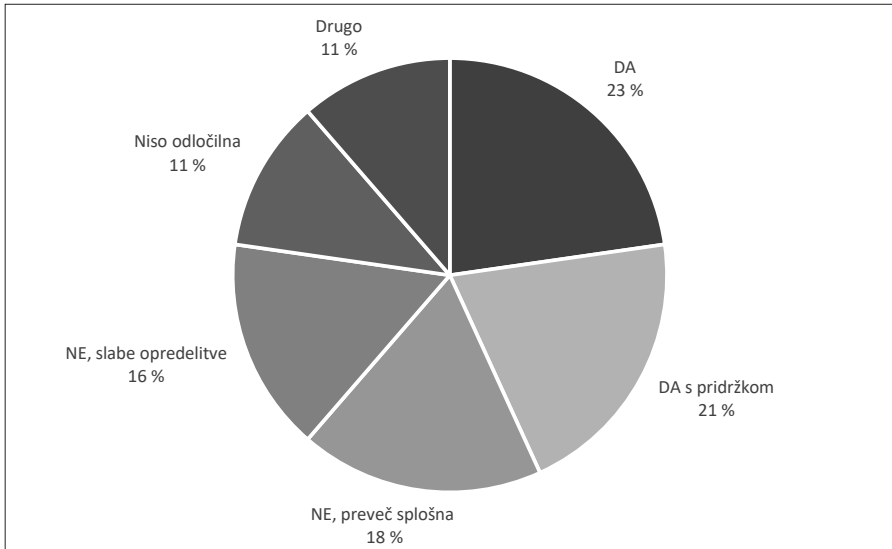
ravniki». Podobno (ne)uporaben se zdi urednicama regionalnega radijskega programa pravilnik, ki ureja delovanje programov posebnega pomena. Na vprašanje, ali jim je pri uredniških odločitvah v pomoč, sta odgovorili: »Da, vendar ne toliko v povezavi z jezikovno politiko radia. Poleg tega je dokument zastarel, je iz leta 2002 in danes je jezik drugačen, predvsem glede 'pravil' in dopustnosti lokalne note v jeziku v določenih delih programa.«

Zaradi ohlapnosti zakonskega določila o posvečanju pozornosti razvijanju jezikovne kulture na RTV so na javnem servisu določila o jeziku vključena tudi v dva notranja programska dokumenta. Tako *Poklicna merila in načela novinarske etike v programih RTV Slovenija* kot *Programski standardi* vključujejo člena, ki obravnavata (ne)dopustnost izražanja, ki ni v skladu s splošnimi družbenimi normami (na tem mestu ju ne navajam, saj se bom s tem vprašanjem posebej ukvarjala v zadnjem poglavju prispevka, ko bom analizirala anketno vprašanje na to temo). *Poklicna merila in načela novinarske etike v programih RTV Slovenija* vsebujejo tudi odstavek, ki je mišljen kot neposredna pomoč snovalcem programov pri odločanju o tem, kaj pomeni »razvijanje jezikovne kulture«, saj navaja različne diskurze in jezikovne zvrsti, po katerih lahko govorci v njih posegajo. V poglavju 1.9, naslovljenem »Jezik«, piše:

Jezik mora biti jasen, preprost, jedrnat in nedvoumen. Bralci, voditelji oddaj in novinarji (pa tudi redni in pogodbeni sodelavci) so dolžni dosledno uporabljati slovenski knjižni jezik ali knjižni jezik narodnih skupnosti; profesionalni bralci in novinarji pri branju uporabljajo zborni jezik, pri vodenju pogovorov pa je dopustno uporabljati splošni pogovorni jezik. Uporaba narečij je dopustna samo, če jih uporabljajo nastopajoči, ki niso zaposleni na RTV Slovenija, ali če to zahteva poseben družbeni interes (npr. ohranitev določenih narečij).

Ker nas je v spletni raziskavi *Jeziki v Sloveniji in slovenščina zunaj nje* (Ahačič idr. 2017b) v okviru ciljnega raziskovalnega projekta *Jezikovna politika Republike Slovenije in potrebe uporabnikov* (Ahačič idr. 2017a) s sodelavci zanimalo, koliko je ta opredelitev posameznikom in uredništvom dejansko v pomoč, smo anketirancem z RTV (vprašanje je bilo omejeno le nanje) zastavili naslednje vprašanje: »Ali so *Poklicna merila in načela novinarske etike v programih RTV Slovenija* v popisu diskurzov (branje, vodenje pogovorov) in jezikovnih zvrsti (zborni jezik, splošni pogovorni jezik, narečja) dovolj natančna in izčrpna?« Odgovorili so lahko z *da* (55 %) ali *ne* (45 %), svoje odgovore pa so lahko še dodatno pojasnili.

Čeprav pri prvem delu vprašanja odgovor *da* rahlo prevladuje, pa je podrobnejša vsebinska analiza utemeljitev (glej tudi graf 1) pokazala, da se le 23 % anketirancev zgoraj navedeni odstavek zdi dovolj natančen in izčrpen (npr. *Dokument dovolj jasno opredeli vse, o čemer sprašujete*), 21 % vprašanih pa je pritrdilni odgovor izbralo s pridržkom (npr. *Merila na kratko opredeljujejo okoliščine uporabe posameznih jezikovnih zvrsti, res pa je, da popis diskurzov ni zelo izčrpen* ali *Ker ni namen, da krovni dokument podrobneje ureja to področje*). Tudi urednik javnega radijskega programa meni, da so interni dokumenti zgolj načelne narave, češ da »samo na načelni, krovni ravni praviloma kodificirajo (razmeroma visoko) odgovornost do slovenskega jezika in njegove rabe v naših programih oziroma vsebinah. In izpostavljajo pomen nacionalnega javnega RTV servisa na tem področju«.

Graf 1: *Deleži utemeljitev (ne)strinjanja z ubeseditvijo glede jezikovnih izbir v Poklicnih merilih in načelih novinarske etike v programih RTV Slovenija*

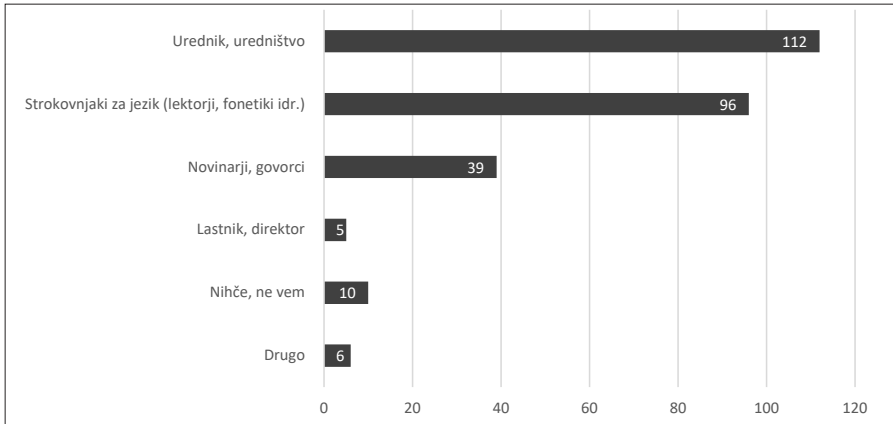
Anketiranci, ki so izbrali odgovor *ne*, so ga v 18 % utemeljevali s tem, da so merila preveč splošna (npr. *Žal tega ne morem reči, saj je ta tema presplošno obdelana in prepuščena razumevanju beročega ali Jasna bi morala biti razmejitev, kdaj in kdo mora govoriti zborni oziroma splošni pogovorni jezik ter komu je dovoljena uporaba narečja, slenga ...*). V 16 % utemeljitev so anketiranci opozarjali na slabo ali pomanjkljivo opredeljene pojme² (npr. *Merila predpostavljajo, da zaposleni natančno vedo, kaj je zborni in kaj splošni pogovorni jezik, kar pa ne drži. Dobro bi bilo zagotoviti povezavo do podrobnejšega pojasnila obojega ali So zastarela in ne upoštevajo, da se jezik spreminja oziroma prilagaja novim tehnologijam, iznajdbam ipd.*). Da niso odločilna, se zdi 11 % anketirancev (npr. *Papir prenese marsikaj. Pomembnejše je zavedanje novinarjev in voditeljev oddaj (tudi urednikov) o pomembnosti jezikovnih zvrsti, javnega nastopanja. Da sproščenost ne pomeni narečja, slenga ...*), enak odstotek sem jih (ne glede na izbrani odgovor) uvrstila v kategorijo *drugo*, saj so podajali utemeljitve, kot je npr. *Nikoli še nisem prišla v stik s tem dokumentom.*

Kdo oblikuje jezikovno uredniško politiko slovenskih medijev

Vprašanje o jezikovni politiki je bilo v anketi zastavljeno vsem anketirancem, ki so se opredelili kot sodelavci (uredniki, novinarji, lektorji ...) slovenskih medijev, ne glede na vrsto (radio, televizija, tisk, splet). V nadaljevanju predstavljanih rezultatov

² Ramovš (2013: 16) poleg ohlapnosti pojma splošni pogovorni jezik kot problematično izpostavlja tudi, da radijska govorna šola usposablja za branje, ne daje pa napotkov za prosti radijski govor.

tako ne morem neposredno posploševati na radio, jih bom pa dopolnila z odgovori radijskih urednikov; prav tako bom med utemeljitvami posebej pozorna na tiste, iz katerih je razvidno, da so jih pisali radijski sodelavci.

Graf 2: Absolutno število omemb skupin oblikovalcev uredniške politike medijev

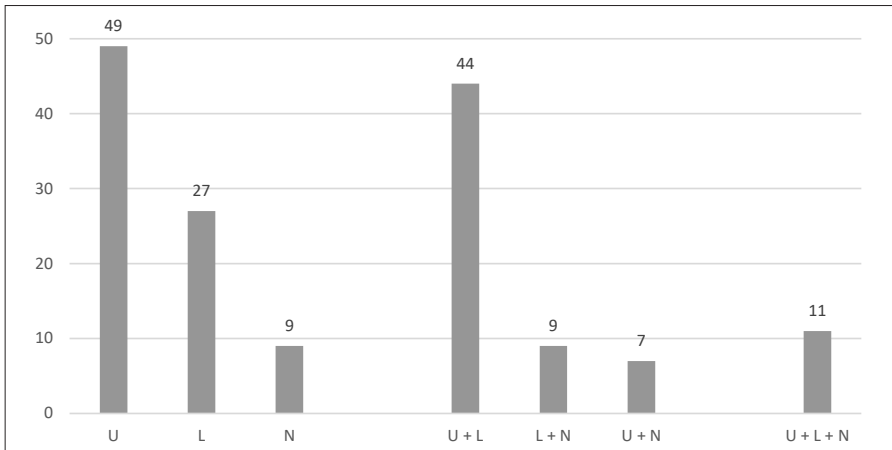
Vprašanje se je glasilo: »Kdo oblikuje, usmerja jezikovno (uredniško) politiko vašega medija?«; odgovori so bili odprti. Kljub temu je bilo ob ponavljajočih se omembah mogoče izluščiti nekaj skupin, ki sem jih opredelila kot: urednik oziroma uredništvo, strokovnjaki za jezik (lektorji, fonetiki, mentorji za govor idr.), novinarji/avtorji oziroma govorniki, lastnik oziroma direktor, nihče oziroma ne vem in drugo. Absolutno število omemb posameznih skupin v utemeljitvah je prikazano v grafu 2.

Odgovori anketirancev niso bili vedno enoznačni; le v približno polovici utemeljitev je bil naveden zgolj en profil, medtem ko je druga polovica vsebovala po več profilov, npr. *Urednik usmerja uredniško politiko, lektor pa jezikovno ali Lektorji, fonetiki, novinarji, uredniki ter Naš Center za kulturo govora, lektorji, fonetiki, pogosto tudi napovedovalci*. Bolj smiselno je zato pogledati število posamičnih in kombiniranih navedb (graf 3), ki pokaže, da uredniki oziroma uredništva (sama ali ob pomoči drugih) najpogosteje nastopajo v vlogi oblikovalcev in usmerjevalcev jezikovne uredniške politike medija, vendar pa imajo pri tem zelo opazno vlogo tudi lektorji, fonetiki in drugi strokovnjaki za govor.

Urednike radijskih programov sem vprašala, ali jih preseneča, da so anketiranci ob urednikih kot najpogostejše oblikovalce in usmerjevalce jezikovne uredniške politike omenjali lektorje in druge strokovnjake za jezik. Urednik javnega radijskega programa je odgovoril, da ga to res preseneča, saj meni, da »niso lektorji tisti, ki naj oblikujejo 'politiko', torej smernice, pač pa predvsem bedijo nad tem, ali se ta politika, poleg ozko jezikovne pravilnosti, dejansko upošteva oziroma uresničuje«. Vendar pa kasneje pravi, da se njihova okvirna, na status javnega servisa vezana jezikovna politika oblikuje predvsem med Oddelkom za kulturo govora, odgovornimi uredniki, uredniki, napovedovalci mentorji, fonetiki in lektorji, medtem ko vsakokratna uredniška ekipa postavlja predvsem tisti del jezikovnih smernic, ki

se nanaša na ciljno javnost, »da se raba jezika, govor v programu bolj sklada z nagovarjanjem določene publike, ciljnega poslušalca«. Pomembnost strokovnjaka za jezik izpostavljata urednici regionalnega radijskega programa s statusom posebnega pomena: »Mediji, ki ohranjajo delovno mesto lektorja, ga ohranjajo z razlogom. Lektorjeva smer oziroma spoštovanje 'jezikovne politike medija' ima tako neposreden vpliv na jezik medija.« Urednica komercialnega radijskega programa, pri katerem lektorja nimajo zaposlenega iz finančnih razlogov (pogosto pa za pomoč prosijo honorarnega sodelavca, ki sicer dela kot lektor za govor), pa pravi:

Uredniki sicer dobro poznamo želje in navade poslušalcev in lahko damo govorcem neke splošne smernice glede uporabe jezika, s katerimi bodo bolj učinkovito naslavljali poslušalce (slog, skladnja, struktura moderacije oziroma novice), vseeno pa si kdaj želim, da bi se lahko pri svojem delu obrnila tudi na lektorja, predvsem kadar se pojavljajo jezikovne dileme pri ustvarjanju informativnih, branih vsebin.

Graf 3: Posamične in kombinirane omembe skupin oblikovalcev uredniške politike medijev (U = uredniki, L = lektorji idr., N = novinarji idr.)

Da lektorji in drugi strokovnjaki za jezik na javnem servisu svojo vlogo vidijo širše kot zgolj v nadziranju uresničevanja začrtanih jezikovnouredniških smernic, kaže naslednja utemeljitev:

Na TV SLO smo letos prvič povezali vse lektorske službe v eno in skupaj z radijskimi lektorji prvič po dolgih letih začeli oblikovati skupno politiko. Doslej je v bistvu ni bilo, z direktorico pa sva menili, da je to obveza, ki jo javni medij ima, in nama je po dveh letih uspelo to tudi v praksi izpeljati, čeprav smo organizacijsko to reorganizacijo pripravili v prvih 6 mesecih njenega mandata. Največji odpor sva doživeli s strani starejših lektorjev.

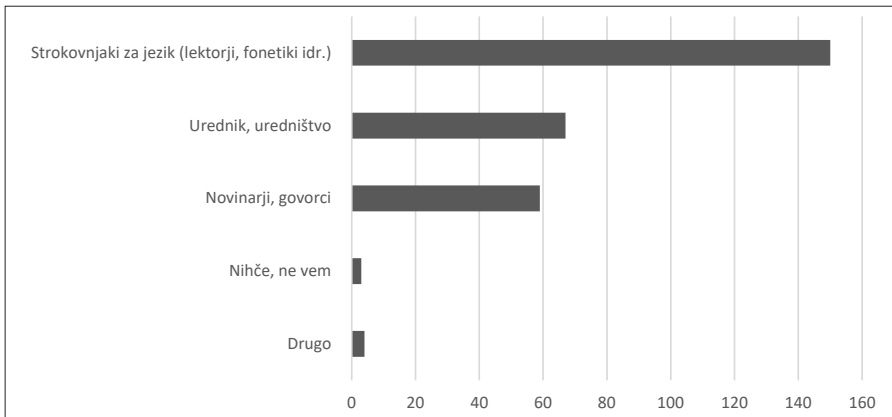
Na okrogli mizi o lektorjih v medijih³ je tudi Saša Grčman, lektorica na Radiu Slovenija, izpostavila drugačno vlogo radijskega lektorja, kot se jo temu profilu

³ Okrogla miza z naslovom *Lektorji medijskih besedil: status, vloga, ugled*, Fakulteta za družbene vede, 23. 3. 2017.

stereotipno pripisuje. Lektor na Radiu Slovenija namreč ne popravlja zgolj napak, temveč sodeluje z avtorji prispevkov tudi tako, da jim svetuje, pove svoje mnenje, komentira in s tem širi znanje novinarjev (pa tudi svoje lastno).

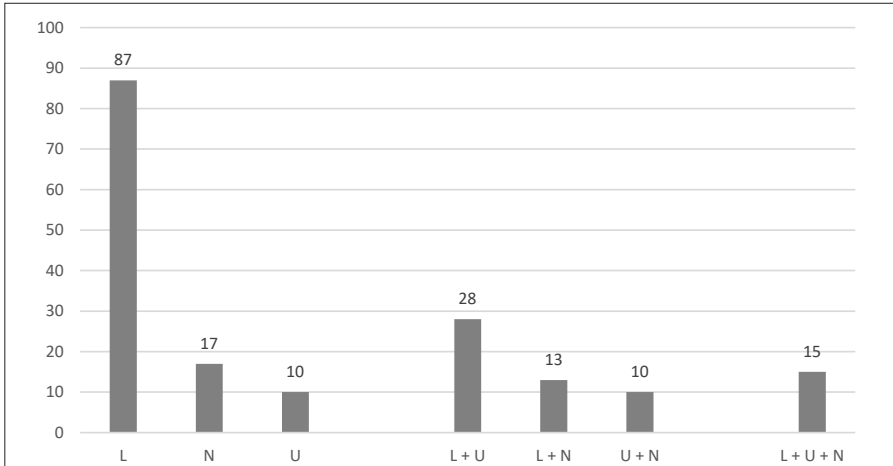
Kdo skrbi za jezičkovno podobo slovenskih medijev

Relativno visoko stopnjo navajanja strokovnjakov za jezik pri prejšnjem vprašanju bi bilo mogoče interpretirati tudi s tem, da so anketiranci pojem jezičkovna uredniška politika morda enačili s skrbjo za jezičkovno podobo medija. Zato je smiselno pogledati rezultate naslednjega anketnega vprašanja (prav tako namenjenega sodelavcem vseh vrst medijev): »Kdo in kako skrbi za kakovost (knjižnega) jezika na vašem mediju?« Pričakovano pri številu absolutnih omemb posameznega profila prevladujejo strokovnjaki za jezik, vendar pa je – v primerjavi s prejšnjim vprašanjem – zelo opazen porast števila omemb novinarjev/avtorjev oziroma govorcev (glej graf 4). Povedne so tudi utemeljitve, v katerih je ta skupina izpostavljena, npr. *Vsak sam, družbena in osebna odgovornost je to, saj je pomembno, kako se izražamo* ali *Kot že omenjeno, za to skrbijo lektorji, ker pa gre za radijski medij, za to tudi skrbijo sami radijski napovedovalci, ki so se v procesu uvajanja dolžni izobraziti tudi na področju knjižnega jezika* ter *Vsak sam, na podlagi lastnega znanja*.

Graf 4: Absolutno število omemb skupin, ki skrbijo za ustrezno jezičkovno podobo medijev

Tudi tukaj so bili v utemeljitvah izpostavljeni bodisi posamezni profili (približno v dveh tretjinah) bodisi različne kombinacije (v preostali tretjini). Grafična ponazoritev (glej graf 5) sicer kaže izrazito najpogostejšo omembo strokovnjakov za jezik, vendar je vidna pomembna vloga, ki jo – ob urednikih – anketiranci pripisujejo posameznikom, ki so pred občinstvi najbolj neposredno izpostavljeni, tj. novinarjem in drugim avtorjem prispevkov ter medijskim govorcem.

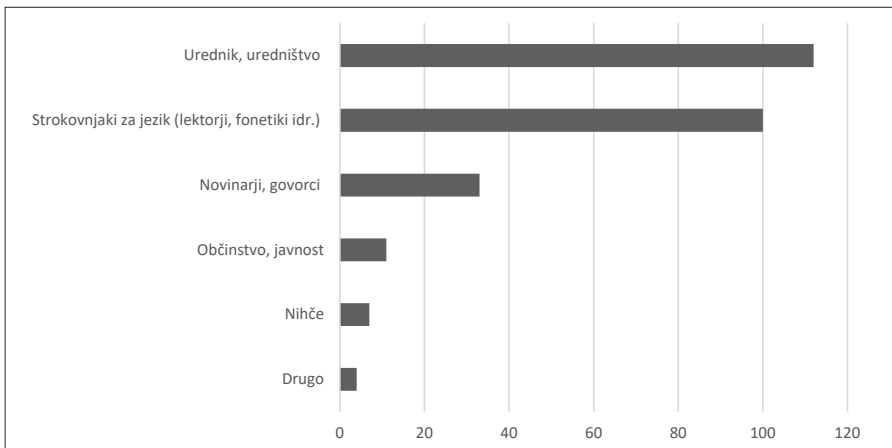
Graf 5: Posamične in kombinirane omembe skupin, ki skrbijo za ustrezno jezikovno podobo medijev (U = uredniki, L = lektorji idr., N = novinarji idr.)

Pri drugem delu vprašanja, torej kako skrbijo za jezikovno kakovost, pa so bili odgovori vse od zelo konkretnih (npr. *Uredniki in novinarji, ki s preverjanjem v različnih knjižnih delih (Slovar slovenskega knjižnega jezika, Slovenski pravopis, Slovenska krajevna imena, Slovar tujk) preverjajo možne zagate in vprašanja*) do zelo splošnih (npr. *S pregledi besedil*). Precej jih omenja izobraževanja in podporo sodelavcev jezikoslovcev (npr. *Enkrat na leto usposabljanje s predavateljem kulture govora ali Posebna služba s smernicami in izobraževanjem*). Na radio so vezane še naslednje utemeljitve: *Lektorji z nenehnim opozarjanjem, navodili, opozorilnimi tablami ... preden sploh prideš pred mikrofon pa imaš polletno učenje pravorečja; Z navodili o izgovoru in naglaševanju, slovenjenju ... ter s praktičnimi vajami in izobraževanju za govorce; Lektorska služba s tečaji govorne kulture, občasnimi osvežitvenimi tečaji, predlogi za izgovorjavo in popravki, kadar so ti potrebni.*

Družbeno sprejemljivo izražanje in upoštevanje občinstev

Skrb za družbeno sprejemljivo izražanje omenjata dva interna dokumenta RTV. V *Programskih standardih* piše, da RTV v interesu javnosti deluje tako, da »ne dopušča izražanja, ki ni v skladu s splošnimi družbenimi normami, razen v nujnih primerih stilne zaznamovanosti govora v umetniških zvrsteh ob upoštevanju mere in dobrega okusa«. *Poklicna merila in načela novinarske etike v programih RTV Slovenija* pa sicer določajo, da »praviloma ni dovoljeno uporabljati prostaških izrazov ali načina izražanja, ki ni v skladu s splošnimi družbenimi normami«, vendar hkrati opozarjajo, »da se javna sprejemljivost posameznih besed in drugih izrazov neprenehoma spreminja« ter da je v določenih okoliščinah »jezikovno izražanje, ki sicer izziva pritožbe, v oddajah upravičeno. Taka raba jezika mora prispevati k sporočilnosti oddaje. Še več, očitno mora biti, da bi izogibanje takemu izražanju ohranilo celovitost določene oddaje«.

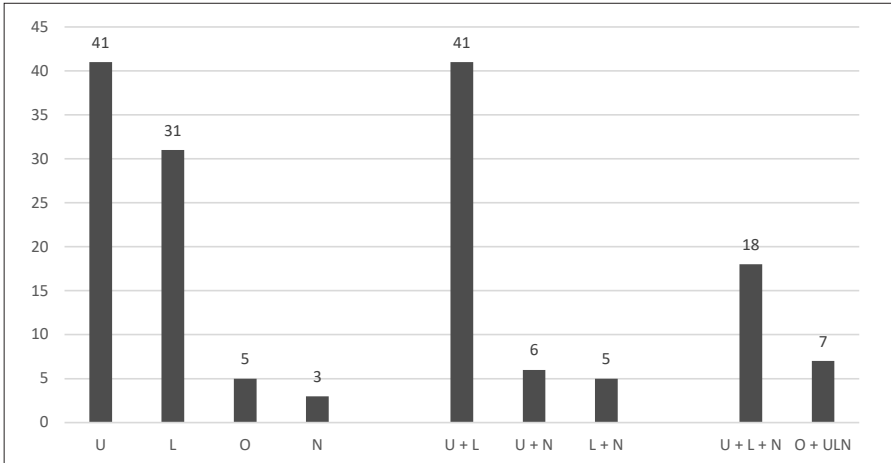
Čeprav pravni dokumenti, ki so zavezujoči tudi za druge tipe (radijskih) medijev, o družbeni sprejemljivosti izražanja ne govorijo, zavezanost javnosti oziroma občinstvom tudi njih zavezuje k spoštovanju splošno sprejetih družbenih norm in konvencij, ki so se ustalile v medsebojnem sporočanju. Zato je bilo naslednje vprašanje zastavljeno vsem sodelavcem medijev: »Kdo in po katerih merilih presoja, kdaj je/ni izražanje v vašem mediju v skladu s splošnimi družbenimi normami?« Rezultati kažejo, da so občinstva pomemben dejavnik, saj je javnost oziroma občinstvo ena od skupin, ki so jo anketiranci izpostavljali kot merodajno za presojanje družbene sprejemljivosti izražanja (glej graf 6). Tudi Škrlec (2016) po opravljenih intervjujih s sodelavci nepridobitnih radijskih programov ugotavlja, da merila za delo radijskih govorcev sooblikujejo poslušalci s kritikami in opozorili (seveda upoštevajo le upravičene).

Graf 6: Absolutno število omemb skupin, ki skrbijo za družbeno sprejemljivo izražanje

Podrobnejši pregled utemeljitev kaže, da imajo pri določanju smernic in skrbi za družbeno sprejemljivo izražanje škarje in platno v rokah uredniki in strokovnjaki za jezik, ki so pri tem še bolj izenačeni kot pri določanju celotne jezikovne uredniške politike medijev. Pri posamičnih in kombiniranih omembah skupin (glej graf 7) se namreč ta profila kažeta kot najpomembnejša, saj so ju anketiranci največkrat izpostavili tako posamično kot v kombinaciji (npr. *Uredniki v sodelovanju z lektorji* ali *Urednik, dnevni urednik, programski direktor, zunanji lektor – trener za govor*).

Analiza drugega dela vprašanja, tj. po katerih merilih presojujejo, ali izražanje je/ni v skladu s splošnimi družbenimi normami, kaže zanimivo sliko razumevanja, kako je k temu sploh mogoče pristopati. Prvo skupino tvorijo utemeljitve, v katerih anketiranci kot merilo izpostavljajo recepcijo ciljne skupine oziroma odzive občinstev, npr. *Najverjetneje bi morali to presojsati lektorji, zaposleni na medijih. Čeprav tudi oni lahko zgolj opozarjajo in učijo, presoja pa lahko vsak, ki gleda oziroma posluša ali Merila presoje so povsem subjektivna. Poleg družbenih norm pa je pomembna še ciljna skupina, ki ji je besedilo namenjeno.*

Graf 7: Posamične in kombinirane omembe skupin, ki skrbijo za družbeno sprejemljivo izražanje (U = uredniki, L = lektorji idr., N = novinarji idr., O = občinstva)

Druga skupina utemeljitev izpostavlja avtonomijo in integriteto (ter odgovornost) posameznikov, ki medije ustvarjajo, npr. *Uredniška ekipa po internih, (ne)napisanih pravilih ali Urednik ob posvetu z lektorjem in voditeljem ter Urednik, po merilih uredniške politike in novinarskega kodeksa*. V tretji skupini opozarjajo na (delno) subjektivnost presoj, npr. *Merila so običajno zelo splošna, moralno-etična, (pre)pogosto odvisna od osebne presoje ali Vsak sam po lastni vesti, to bi morali početi uredniki ter Urednik, lektor, bralci; prva dva po profesionalnih merilih, bralci pa predvsem glede na subjektivne preference*. V četrti skupini pa so utemeljitve, v katerih anketiranci navajajo vire, na katere se pri konkretnih presojah opirajo, npr. *Merila: pravopis, slovnica, SSKJ, korpusi besedil ali Merilo sta pravopis in SSKJ ter znotraj hiše dogovorjene norme, morebitne izjeme ... ter Merila so nenavadna: Google, drugi mediji, kako na splošno govorijo ljudje*.

Zaključek

Analiza formalnega okvira jezikovnopolitičnega delovanja radijskih medijev (zakonodajnih in drugih dokumentov), usmerjenih odgovorov sodelavcev različnih medijev v anketi, ki je bila izvedena v okviru projekta *Jezikovna politika Republike Slovenije in potrebe uporabnikov*, ter strukturiranih intervjujev z izbranimi uredniki treh tipov radijskih medijev je privedla do treh pglavitnih ugotovitev.

Prvič, uredniki in drugi radijski sodelavci sicer poznajo formalne okvire, znotraj katerih delujejo, in jih upoštevajo, vendar pravno zavezujoče dokumente razumejo zgolj kot načelne, krovne akte. Podoben odnos imajo nekateri zaposleni na RTV tudi do internega dokumenta *Poklicna merila in načela novinarske etike v programih RTV Slovenija*, ki natančneje določa primernost rabe različnih jezikovnih zvrsti v posameznih diskurzih; z njim je povsem zadovoljna le četrtina anketirancev, drugi so izrazili različne pomisleke ali nestrinjanje. Z njim bodisi niso zadovoljni, ker

je presplošen ali ker v njem uporabljeni pojmi niso dovolj določni, bodisi se jim ne zdi določen oziroma pomemben. Čeprav opozarjajo, da so bolj kot dokumenti pomembne konkretne jezikovnouredniške usmeritve in posameznikovo dobro poznavanje tako jezika kot pomena javnega servisa, bi bilo poklicna merila vseeno dobro posodobiti ter jih prilagoditi medijski in jezikovni realnosti. Drugih oziroma dodatnih dokumentov, ki bi uravnavali jezikovno uredniško politiko medija, si intervjuvani radijski urednik javnega in urednici regionalnega radijskega programa ne želijo, saj so njihovi sodelavci »zelo dobro seznanjeni s standardi in pričakovanji, ki jih glede jezika do njih imamo« (urednici regionalnega radijskega programa); bolj prav bi jim prišel »sproten odziv, ažurne smernice, sugestije in pojasnila o prevzemanju oziroma poimenovanju na področju informacijske družbe, spleta, multimedije, računalništva« (urednik javnega radijskega programa). Le urednica komercialnega radijskega programa je povedala, da bi jim prišla prav tako interni pravilnik glede rabe jezika kot tudi izobraževanje za moderatorje in novinarje, kar utemeljuje z naslednjim:

Pogosto se namreč zgodi, da imajo radijske osebnosti številne kvalitete, ki jih poslušalci od voditelja pričakujejo (humor, karizma, sproščenost), so pa jezikovno izredno slabo podkovane. Pri teh voditeljih odkloni od jezikovne norme niso posledica načrtno izbere, ampak pomanjkanja izobrazbe na tem področju. Sama sicer moderatorje pogosto opozarjam na napake, ki so posledica neznanja, vendar ne verjamem, da je tak način 'izobraževanja' lahko dolgoročno učinkovit.

Drugič, strokovnjaki za jezik (lektorji, fonetiki idr.) so v celoti (torej ne le na radiu, temveč v vseh medijih) nekoliko spregledani, ko se govori o jezikovni (uredniški) politiki medijev. Njihova vloga pri oblikovanju in usmerjanju jezikovne uredniške politike, ne le pri njenem uveljavljanju in nadziranju, je sodeč po anketi namreč zelo opazna. Še vedno je njihova primarna vloga sicer skrb za ustrezno jezikovno podobo medija (tako za jezikovno kakovost kot za družbeno sprejemljivost izražanja), kar je pokazala tudi anketa, medtem ko uredniki oziroma uredništva primarno skrbijo za jezikovnouredniške podlage (tudi glede družbeno sprejemljivega izražanja, kjer ob lastnih premislekih upoštevajo še ciljno publiko in njeno recepcijo). Vendar pa bi bilo treba z anketo prepoznano pomembno svetovalno in usmerjevalno vlogo strokovnjakov za jezik v medijih v večji meri upoštevati pri nadaljnjih strokovnih razpravah in načrtovanju krovne slovenske jezikovne politike.

Tretjič, da bi strokovnjaki za jezik (lektorji, fonetiki, mentorji za govor ipd.) lahko še bolj prevzemali vlogo svetovalcev in enakopravnih partnerjev v procesu priprave medijskih vsebin, bi morali večjo odgovornost za jezikovno podobo medijev prevzemati novinarji oziroma avtorji prispevkov in govorcei. Anketa je pokazala, da je skupina novinarjev/avtorjev oziroma govorcev številčno najbolj opazna ravno pri vprašanju o skrbi za jezikovno kakovost. Posamezniki se zavedajo lastne odgovornosti in jo (nekateri) izrecno prevzemajo. Naloga širše jezikovne politike pa je s preišljenimi projekti in zadostnim financiranjem poskrbeti za ustrezno jezikovno opremljenost, ki je edina lahko ustrezna podlaga za dobro jezikovno izobražene in ozaveščene ustvarjalce javne pisne in govorne besede.

LITERATURA

- Kozma AHAČIČ idr., 2017a: *Ciljni raziskovalni projekt Jezikovna politika Republike Slovenije in potrebe uporabnikov: raziskovalno poročilo*. Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, idr. Dostopno 22. 7. 2018 na https://isjfr.zrc-sazu.si/sites/default/files/raziskovalno_porocilo_28_11_2017.pdf.
- –, 2017b: *Jeziki v Sloveniji in slovenščina zunaj nje: anketni vprašalnik*. Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, idr. Dostopno 22. 7. 2018 na https://isjfr.zrc-sazu.si/sites/default/files/anketni_vprasanik_1_kod_0.pdf.
- Bojan GOLČAR, 2003: *Radio: prvi koraki v radijsko ustvarjanje*. Maribor: Mariborski radio Študent – MARŠ.
- Miloš IVANČIČ, 2012: *Radio kot Radio Koper*. Koper: samozaložba.
- Tatjana PIRC, 2005: *Radio – zakaj te imamo radi*. Ljubljana: Modrijan.
- Mateja RAMOVŠ, 2013: *Govor radijskih moderatorjev v kontaktnih oddajah. Značilnosti govora moderatorjev Vala 202 v kontaktni oddaji Dobro jutro!*. Magistrsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Helena ŠKRLEC, 2016: *Jezikovna uredniška politika nekomercialnih radijskih programov v Sloveniji*. Diplomsko delo (predbolonjsko). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Pravilnik o programih posebnega pomena*, 5. 10. 2002. Dostopno 22. 7. 2018 na <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV4357>.
- Programski standardi*, 28. 11. 2006. Dostopno 22. 7. 2018 na <http://www.rtv slo.si/strani/zakonodaja-in-dokumenti/4128>.
- Poklicna merila in načela novinarske etike v programih RTV Slovenija*, junij 2000. Dostopno 22. 7. 2018 na <http://www.rtv slo.si/strani/pravilnik-o-poklicnih-standardih/9#16>.
- Zakon o medijih. *Ur. l. RS*, št. 110/2006, 26. 5. 2006. Dostopno 22. 7. 2018 na <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2006-01-4666>.
- Zakon o javni rabi slovenščine. *Ur. l. RS*, št. 86/04, 20. 8. 2004. Dostopno 22. 7. 2018 na <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2004-01-3841>.
- Zakon o Radioteleviziji Slovenija. *Ur. l. RS*, št. 96/2005, 12. 11. 2005. Dostopno 22. 7. 2018 na <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2005-01-4191>.

LANGUAGE EDITORIAL POLICY AND THE SLOVENIAN RADIO MEDIA

The majority of radio broadcasters are legally bound only by the *Public Use of the Slovenian Language Act*, which stipulates that the language of media registered in the Republic of Slovenia must be Slovenian, and by the *Mass Media Act*, which provides protection for the Slovenian language (and the languages of the two minorities recognised in Slovenia) in the media and determines exceptional cases in which a broadcaster is allowed to disseminate programming content in a foreign language. Public radio programmes are also subject to the *Radiotelevizija Slovenija Act*, which makes minimal reference to language, stating only that the public radio and television broadcasting service shall devote “special attention to the development of general, language and political culture”. The latter is supplemented by somewhat more detailed provisions in the two internal (self-)regulatory documents: *Professional Criteria and Principles of Journalistic Ethics in the Programmes of RTV Slovenia* (e.g., when it is obligatory to use standard language – whether in its formal or general spoken variety – and when the use of dialects is allowed) and *Programme Standards* (which, except in cases of inevitable stylistic markedness, do not allow for expression deviating from the general linguistic norm). In order to regulate language use in programmes of special impor-

tance, the *Rules on Programmes of Special Importance* apply, which are binding and require such programmes to “promote cultured speech and expression”. In the present article, we seek to determine the extent to which the above regulations and other documents can aid decision makers in shaping the language policy of a radio broadcaster: Who, in fact, creates the (radio) broadcaster’s editorial policy? Who oversees the broadcasting language – both in terms of quality and social acceptability of expression – and how is this achieved? We reach certain conclusions by analysing responses to specific questions that form part of a survey conducted within the “Slovenian Language Policy and User Needs” target research project, and through structured interviews with editors of selected radio programmes. With regard to formal guidelines, it ensues that media employees understand these primarily as very general guidelines, while their day-to-day work is mostly regulated by (unwritten) internal rules. In the case of language-related editorial decisions, language specialists, such as language advisers, play a prominent role (along with editors), thus increasingly becoming decision makers and advisors rather than just the implementers of language guidelines. Such specialists nonetheless bear the primary burden for the language aspect of a radio broadcaster, even though journalists and speakers themselves also take responsibility for this.
